

УДК 502.35:338.48:332

DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2023.eco.4-49.25>

SWOT-АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Хоменко С.В., Тарасюк Г.М., Кірейцева Г.В., Демчук Л.І., Циганенко-Дзюбенко І.Ю.
Державний університет «Житомирська політехніка»
вул. Чуднівська, 103, 10005, м. Житомир
Svetlana1103@ukr.net, halynatarasiuk@ztu.edu.ua, gef_kgv@ztu.edu.ua,
ke_dlm@ztu.edu.ua, ke_miyu@ztu.edu.ua

Розглянуто і систематизовано наукові підходи застосування SWOT – аналізу для розробки сценарію розвитку туристично-рекреаційної галузі Житомирської області. Встановлено, що SWOT-аналіз є дієвим інструментом процесу управління стійким розвитком регіонів, а туристично-рекреаційна діяльність відіграє важливу роль в системі регіонального розвитку, забезпечуючи раціональне використання і збереження природно-екологічних, культурно-історичних та інформаційно-пізнавальних ресурсів території.

Комплексна оцінка розвитку туристично-рекреаційної галузі Житомирської області за допомогою SWOT-аналізу дозволить визначити можливості та загрози розвитку туристично-рекреаційної галузі. Аналізуючи отримані дані, дійшли висновку, що Житомирська область Аналізуючи дані SWOT-аналізу, дійшли висновку, що Житомирська область має більше можливостей, ніж ризиків розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу. Серед факторів, що сприятимуть сприятливим змінам є: розвиток нових видів туризму (наприклад: військовий туризм), міжнародні зв'язки, фінансовий розвиток регіонів, децентралізація, посилення ролі громадянського суспільства та підтримка підприємств. Сильними сторонами розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу Житомирської області є: понад 500 одиниць туристичних об'єктів, географічне розташування, природно-ресурсний потенціал; міжнародні транспортні сполучення, адже територією області проходить безліч міжнародних автошляхів, шляхів обласного та районного значень. Слабкими сторонами розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу є: недостатня кількість інвестицій, адже інвестори не бачать перспективи вкладання коштів у галузь туризму, а також відсутність достатнього рівня інноваційного розвитку; ціна туристичного продукту залишається слабкою стороною через надто завищені ціни на деякі тури; стандарти обслуговування в області перебувають на низькому рівні і потребують удосконалення; реклама Житомирської області залишається на низькому рівні через те, що регіон не представляє себе на міжнародних та всеукраїнських заходах у повній мірі, відсутні інформації на інтернет-ресурсах; екологічний стан області сягає відмітки «задовільно» через функціонування в області багатьох промислових підприємств, які шкодять навколишньому середовищу. *Ключові слова:* рекреація, туризм, SWOT-аналіз, туристично-рекреаційна діяльність, туристично-рекреаційні ресурси, туристично-рекреаційні потреби.

SWOT-analysis of the recreational and tourist potential of the Zhytomyr region. Khomenko S., Tarasyuk G., Kireitseva H., Demchuk L., Tsyhanenko-Dziubenko I.

The article considers and systematizes scientific approaches to the application of SWOT-analysis to develop a scenario for the development of the tourism and recreation industry in Zhytomyr region. It has been found that SWOT analysis is an effective tool for managing the sustainable development of regions, and tourism and recreational activities play an important role in the system of regional development, ensuring the rational use and preservation of natural, environmental, cultural, historical, informational and cognitive resources of the territory.

A comprehensive assessment of the development of the tourism and recreation industry in the Zhytomyr region using SWOT analysis will allow to identify opportunities and threats to the development of the tourism and recreation industry. Analyzing the data obtained, we concluded that Zhytomyr region has more opportunities than risks for the development of recreational and tourist potential. Among the factors that will contribute to favorable changes are: the development of new types of tourism (for example, military tourism), international relations, financial development of the regions, decentralization, strengthening the role of civil society and support for enterprises. The strengths of the recreational and tourist potential of Zhytomyr region are: more than 500 tourist facilities, geographical location, natural resource potential; international transport links, as many international highways, regional and district roads pass through the region. Weaknesses in the development of recreational and tourist potential are: insufficient investment, as investors do not see prospects for investing in the tourism industry, as well as the lack of a sufficient level of innovation; the price of the tourist product remains a weakness due to overpriced prices for some tours; service standards in the region are low and need to be improved; advertising of Zhytomyr region remains low due to the fact that the region does not represent itself at international and national events. *Key words:* recreation, tourism, SWOT analysis, tourist and recreational activities, tourist and recreational resources, tourist and recreational needs.

Постановка проблеми. В умовах тривалого економічного спаду у післявоєнний період та скорочення доходів громадян в Україні туристично-рекреаційна галузь заслуговує на особливу увагу. Інтеграція України в європейські структури через Угоду про Асоціацію з ЄС відкриває нові шляхи для

просування національного туристичного продукту на світовому ринку, залучення до світового інформаційного простору, передового досвіду організації туристичної діяльності.

Одним із пріоритетних напрямів регіонального розвитку Житомирської області в наш час

є туристично-рекреаційна галузь. Розвиток цієї галузі дає можливість забезпечити зайнятість населення, поліпшити соціальну інфраструктуру, відновити регіональну економіку за рахунок залучення інвестицій, покращити рівень життя населення та поліпшити стан довкілля регіону за рахунок додаткового фінансування природоохоронних заходів.

Основу привабливості Житомирщини в туристично-рекреаційній галузі формують як історичні пам'ятки, так і природні умови та ресурси, які сприяють розвитку багатьох видів туризму.

Отже, туристично-рекреаційна діяльність відіграє важливу роль в системі регіонального розвитку країни, забезпечуючи раціональне використання і збереження природно-екологічних, культурно-історичних та інформаційно-пізнавальних ресурсів території. Саме тому, комплексна оцінка розвитку туристично-рекреаційної галузі Житомирської області за допомогою SWOT-аналізу дозволить визначити можливості та загрози розвитку туристично-рекреаційної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці дослідження складу туристично-рекреаційного потенціалу регіону взагалі, і Житомирського, зокрема, приділяли увагу у своїх працях такі вітчизняні та зарубіжні вчені: О.С. Андрієць, А.В. Бакурова, О.О. Бейдик, В.І. Биркович, І.А. Букрєєв, Н.Г. Виговська, А. Гайдук, І.В. Давиденко, В.Ф. Кифяк, М.В. Копач, М.Ю. Костриця, О.О. Любіцева, Н.П. Мешко, В. Шиманська, В.Г. Щабельська та інші. Зокрема, проблеми розвитку рекреаційно-туристичної сфери розглядаються у працях В. Євдокименка, Ю. Зінько, В. Кравціва, Х. Роглева, М. Рутинського. Проблему розвитку туристично-рекреаційного бізнесу розглянуто у працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців як А.Ю. Александрова, М.П. Мальська, М.З. Гамкало, О.Ю. Бордун, О.О. Бейдик, В.Г. Завада, В.Ф. Данильчук та багато інших. Значення, особливості та методика проведення SWOT-аналізу розвитку туризму в Україні досліджували О. Коновалова, Г. Копець, Ю. Наврозова, В. Фролова, В. Шиманська та інші.

Провівши аналіз літературних джерел, можна стверджувати, що більш детального дослідження потребує використання та проведення SWOT-аналізу рекреаційно-туристичного потенціалу регіону як дієвого інструменту процесу управління стійким розвитком регіонів.

Метою дослідження є застосування SWOT-аналізу рекреаційно-туристичного потенціалу для розробки сценарію розвитку туристично-рекреаційної галузі Житомирської області.

Основні результати та обговорення. Найважливішим етапом при формуванні стратегії розвитку туризму в країні (регіоні, місті) є стратегічний і конкурентний аналіз. Одним із інструментів стратегічного аналізу виступає SWOT-аналіз,

який широко використовується в зарубіжній практиці корпоративного управління. Цей універсальний метод особливо ефективний при аналізі переваг і недоліків туристичного ринку країни (регіону, міста). На основі результатів стратегічного аналізу виробляються пріоритети розвитку туризму, а також в частині стратегії протидії негативним факторам. SWOT-аналіз допомагає з'ясувати обставини, за яких розвивається туристичний ринок, збалансувати вплив внутрішніх переваг і недоліків із впливом сприятливих можливостей і загроз [23, с. 43].

Скорочення SWOT походить від перших літер англійських слів Strengths (сили), Weaknesses (слабкості), Opportunities (можливості), Threats (загрози) [21]. В процесі SWOT-аналізу виявляються загрози та можливості, які можуть виникнути у зовнішньому середовищі, а також сильні та слабкі сторони, якими володіє об'єкт дослідження. Зробивши SWOT-аналіз, можна буде визначити основну стратегію розвитку туризму в регіоні і конкретні напрямки стимулювання розвитку цієї галузі, як найдинамічнішої, високорентабельної, екологічно чистої, низькоенергоємної [20, с. 437]. На основі SWOT-аналізу рекреаційно-туристичного потенціалу можна надати рекомендації щодо розвитку найбільш прибуткового виду туризму для регіону

Перед проведенням оцінки наявного туристично-рекреаційного потенціалу, необхідно визначити основні групи факторів, що впливають на розвиток туризму та рекреації. Проаналізувавши роботи багатьох дослідників даної сфери, можна зробити висновок, що усю сукупність умов та факторів розвитку туристично-рекреаційного комплексу можна об'єднати в три великі групи:

1. Туристично-рекреаційні ресурси;
2. Туристично-рекреаційні потреби;
3. Економічні можливості суспільства (або певного регіону).

Туристично-рекреаційні ресурси – закономірні поєднання компонентів природи, соціально-економічних умов та культурних цінностей, які на даному рівні розвитку продуктивних сил виступають як передумови задоволення туристично-рекреаційних потреб людини та організації господарського комплексу, що спеціалізується на туристично-рекреаційному обслуговуванні населення [20]. Житомирська область займає провідне місце в Україні за запасами лісових ресурсів. У 2021 році державними лісогосподарськими підприємствами проведено відтворення лісів на площі 8155 га, з них методом садіння і висівання лісу створено 6239 га лісових культур і на площі 1916 га проведено природне поновлення [4]. Рослинний світ Житомирщини характеризується великою різноманітністю флористичних комплексів і має велике народногосподарське значення. Налічується близько 1550 видів, із яких 13 видів підлягають особливій охороні за Бернською конвенцією (1979); 4 види занесені до Європейського червоного

списку рідкісних видів, які зникають у Всесвітньому масштабі (1991); 99 видів занесені до Червоної книги України (2009) тощо [23]. Тваринний світ Житомирщини відрізняється значним розмаїттям складу. На території області багато унікальних природних комплексів, де водяться рідкісні і зникаючі види тварин.

Одним із головних і ефективних методів збереження біорізноманіття на території Житомирської області є створення природоохоронних територій. Станом на 01.01.2021 р. до складу природно-заповідного фонду Житомирської області входить 263 об'єкти загальною площею 141606,9924 га, з них загальнодержавного значення – 20 об'єктів загальною площею 57940,04 га та місцевого значення – 243 об'єкти загальною площею 83666,9524 га. Відсоток заповідності становить 4,75 % [23]. На території Олевського та Овруцького районів розміщується найбільший в Україні за площею Поліський природний заповідник, загальною площею 20104 га. Варто зазначити, що на теперішній час більшість об'єктів природно-заповідних фондів Житомирської області практично не виконують покладених на них рекреаційних функцій та фактично не задіяні у процесі популяризації та розвитку туризму.

В області знаходяться водно-болотні угіддя міжнародного значення «Поліські болота» загальною площею 2,145 га. На території Житомирської області налічується три гідрологічні заказники. Бальнеологічні ресурси представлені радоновими лікувальними водами, торфовими та сапропелевими лікувальними грязями [14].

Туристично-рекреаційні потреби формуються під впливом таких чинників, як рівень доходів населення, культурно-освітній рівень, стан здоров'я. Для Житомирської області, як і України в цілому, характерні негативні демографічні тенденції (високий рівень смертності, низький рівень народжуваності, інтенсивний процес старіння населення, зростання демографічного навантаження на працездатне населення, зростання захворюваності населення). Несприятлива демографічна ситуація призводить до постійного збільшення частки людей похилого віку зі специфічними рекреаційними потребами. Показник загального коефіцієнта народжуваності знизився за останні п'ять років у 1,5 разів, показник смертності є одним із найвищих по Україні. Середня очікувана тривалість життя в області найнижча по регіонах у 2021 році. Житомирська область одна із найстаріших у демографічному відношенні областей України та відноситься до регіонів з несприятливою демографічною ситуацією щодо її впливу на захворюваність та стан здоров'я населення. Таким чином, основною рекреаційною потребою населення області все більше стає потреба в лікуванні. Задовольняється ця потреба, за оцінками спеціалістів, лише менш як на 10 %. Щодо рівня доходів, то середня заро-

бітна плата по області наближається до найнижчих показників – 8528 гривень.

Економічні умови та ресурси Житомирської області сприяють нарощуванню потенціалу для розвитку туризму. Житомирська область розташована в межах Поліської низовини на півночі та в межах Придніпровської височини на півдні України. На півночі межує з Гомельською областю Білорусі, на сході з Київською, на півдні з Вінницькою, на заході з Хмельницькою та Рівненською областями України. Адміністративним центром є місто Житомир. Житомирська область входить у п'ятірку найбільших за площею областей України. Площа області становить 29,9 тис. км², що складає 4,9 % території України. Житомирська область є придатним місцем для організації екологічного туризму. Регіон характеризується різноманітністю природних і природних антропогенних ландшафтів, що дозволяють охопити різні за змістом і змістом аспекти взаємодії людини і природи, належить до регіонів давнього господарського освоєння, де підтримання екологічної рівноваги забезпечувалося місцевою системою життя, виробленою століттями шляхом проб і помилок.

Питома вага туристично-екскурсійних послуг у структурі платних послуг протягом останніх років міцно займає передостаннє місце і становить лише 0,3 % від загального обсягу, що свідчить про нерозвиненість туристичної галузі в Житомирській області.

Отже, можна зробити висновок, що Житомирська область має значний культурно-історичний та достатньо великий природно-туристичний потенціал, але незважаючи на це, Житомирська область не належить до постійних та безперечних лідерів за показниками розвитку туристичної галузі. Як показало дослідження туристично-рекреаційних ресурсів Житомирської області, наразі вони використовуються у недопустимий спосіб та не сприяють національно-культурному відродженню регіону. Аналіз сучасних тенденцій розвитку індустрії туризму показує, що починаючи з 2020 року підприємства туристичного сектору постійно перебували під негативним тиском факторів зовнішнього середовища. Так, значної шкоди розвитку туристичного бізнесу в Україні завдали заходи щодо подолання наслідків пандемії COVID-2019, які суттєво ускладнили процедури переміщення громадян як в межах певної країни, так і можливості міжнародного туризму внаслідок запровадження значних «ковідних» обмежень щодо пресування громадян між країнами. В той же час, жорсткі візові обмеження, запровадження COVID-паспортів та інших адміністративних обмежень в країнах Європейського Союзу дозволило вітчизняному туристичному сектору збільшити кількість іноземних туристів в Україні. Так, за даними Державного агентства розвитку туризму у першому півріччі 2021 року відбувалося значне зростання кількості іноземних туристів до України (приріст 9 % в порівнянні з другим

півріччям 2020 року). Ще більшої шкоди для індустрії туризму завдала військова агресія РФ, внаслідок чого значна кількість представників туристичної бізнес-індустрії припинили своє існування, або ж значно знизили обсяги надання туристичних послуг. У таких реаліях активізація внутрішнього туристичного напрямку має високу перспективність та коло-сальне значення, як для населення так і для наповнення місцевих та обласних бюджетів.

Дієвим інструментом процесу управління стійким розвитком регіонів є SWOT-аналіз, а туристично-рекреаційна діяльність відіграє важливу роль в системі регіонального розвитку, забезпечуючи раціональне використання і збереження природно-екологічних, культурно-історичних та інформаційно-пізнавальних ресурсів території. Так, за допомогою SWOT-аналізу було визначено можливості та загрози розвитку туристично-рекреаційної галузі у Житомирській області та визначено слабкі та сильні сторони туристично-рекреаційного потенціалу.

Для аналізу можливостей та загроз було обрано такі фактори: транспортна інфраструктура області; туристична інфраструктура області; розвиток нових видів туризму; розвиток сфери послуг (харчування, розміщення, розваги); міжнародні зв'язки; розвиток фінансових інститутів; децентралізація влади; розвиток громадянського суспільства; дотримання вимог чинного законодавства в галузі туризму; ситуація в країні; політико-економічна ситуація в області; нормативно-правова база у галузі туризму; державна підтримка туристичних підприємств; високий рівень конкуренції в галузі туризму (див. табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз можливостей та загроз

Фактори	Сприятлива зміна (можливість)	Несприятлива зміна (ризик)
Інфраструктура області	-	+
Нові види туризму	+	-
Сфера послуг	-	+
Міжнародні зв'язки	+	-
Фінансовий розвиток	+	-
Децентралізація	+	-
Громадянське суспільство	+	-
Нормативно-правова база	-	+
Підтримка підприємств	+	-
Конкуренція в галузі	-	+

Аналізуючи отримані дані, дійшли висновку, що Житомирська область має більше можливостей, ніж ризиків розвитку рекреаційно-туристичного потен-

ціалу. Серед факторів, що сприятимуть сприятливим змінам є: розвиток нових видів туризму (наприклад: військовий туризм), міжнародні зв'язки, фінансовий розвиток регіонів, децентралізація, посилення ролі громадянського суспільства та підтримка підприємств.

Аналіз сильних та слабких сторін розвитку Житомирської області в галузі туризму був проведений за такими факторами: наявність потенціалу для розвитку туризму в області; наявність міжнародних транспортних сполучень; наявність засобів розміщення; вигідність географічного положення Житомирської області; природно-ресурсний потенціал; значна кількість туристичних об'єктів; сприятливі кліматичні умови; наявність значної мережі закладів харчування; наявність рекреаційних та водних ресурсів; ціна туристичного продукту; стандарти обслуговування; наявність кваліфікованих кадрів у галузі; інноваційно-інвестиційний розвиток; реклама (див. табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз слабких та сильних сторін

Фактори	Сильні сторони	Слабкі сторони
Потенціал	+	-
Міжнародні транспортні сполучення	+	
Засоби розміщення	-	+
Географічне положення	+	-
Природно-ресурсний потенціал	+	-
Туристичні об'єкти	+	-
Стан довкілля	-	+
Заклади харчування	+	-
Рекреаційні та водні ресурси	+	-
Стандарти обслуговування	-	+
Кадри в галузі	-	+
Інновації та інвестиції	-	+
Реклама	-	+

Аналізуючи дані таблиці можемо зробити висновок, що Житомирська область має більше сильних сторін ніж слабких для розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу.

На основі отриманих даних було побудовано матрицю SWOT-аналізу рекреаційно-туристичного потенціалу Житомирської області (див. табл. 3).

Сильними сторонами розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу Житомирської області є: понад 500 одиниць туристичних об'єктів, географічне розташування, природно-ресурсний потенціал; міжнародні транспортні сполучення, адже територією області проходить безліч міжнародних автошляхів, шляхів обласного та районного значень. Слабкими сторонами розвитку рекреаційно-турис-

SWOT-аналіз рекреаційно-туристичного потенціалу Житомирської області

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Прикордонне розташування 2. Залізничне сполучення з Києвом, Львовом, Ужгородом, Харковом, Одесою, Сімферополем. 3. Природно-ресурсний потенціал області 4. Рекреаційні і водні ресурси 5. Велика лісистість та значні обсяги лісових ресурсів 6. Наявність природно-заповідного фонду, зокрема заповідників, заказників 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нерозвиненість інфраструктури на основних автомагістралях області (готельно-ресторанний та авторемонтний сервіс) 2. Низька якість сервісного обслуговування 3. Значна частина автошляхів потребує реконструкції і ремонту 4. Не повністю використані можливості міжнародної співпраці області, її районів і міст 5. Несприятливі наслідки аварії на ЧАЕС
Сприятливі можливості	Можливі загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток транспортної та прикордонної інфраструктури 2. Розвиток міжнародної співпраці в економічній та культурній сферах 3. Створення інституційних умов для розвитку території і територіальних громад 4. Розвиток фінансової інфраструктури та інфраструктури підтримки туризму 5. Розширення мережі природно-заповідного фонду 6. Реалізація інвестиційних проектів на умовах співфінансування із державного бюджету 7. Нові види туризму 8. Дотримання вимог законодавства 9. Підтримка підприємств 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Послаблення уваги центральних органів виконавчої влади до реалізації державної стратегії регіонального розвитку 2. Неefективні процеси реформування економіки 3. Посилення централізації органів державної влади 4. Нестабільна економічна і політична ситуація в Україні 5. Погіршення умов фінансування і кредитування 6. Подальше погіршення інфраструктури 7. Зменшення інвестицій в екологію та охорону навколишнього природного середовища

тичного потенціалу є: недостатня кількість інвестицій, адже інвестори не бачать перспективи вкладання коштів у галузь туризму, а також відсутність достатнього рівня інноваційного розвитку; ціна туристичного продукту залишається слабкою стороною через надто завищені ціни на деякі тури; стандарти обслуговування в області перебувають на низькому рівні і потребують удосконалення; реклама Житомирської області залишається на низькому рівні через те, що регіон не представляє себе на міжнародних та всеукраїнських заходах у повній мірі, відсутні інформації на інтернет-ресурсах; екологічний стан області сягає відмітки «задовільно» через функціонування в області багатьох промислових підприємств, які шкодять навколишньому середовищу.

Висновки та пропозиції. Отже, дані SWOT-аналізу рекреаційно-туристичного потенціалу свідчать про те, що розвиток нових видів туризму, напрацювання міжнародних зв'язків, розробка спільних проектів з органами управління інших країн та участь у міжнародних заходах із туризму мають безперечні переваги і дають змогу залучати додаткові кошти для розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу регіону. А от, серед основних загроз розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу є: незадовільний занедбаний стан туристичної інфраструктури області, недостатнє фінансування галузі туризму та відповідно повільний темп розвитку сфери послуг.

Шляхами та засобами вирішення головних проблем може бути: популяризація, реклаमाція та інформаційний супровід рекреаційно-туристич-

ного потенціалу області; розроблення та реалізація туристичних маршрутів для відвідування об'єктів, що мають особливу культурну та історичну цінність; створення на території області сучасних рекреаційних зон, як органічної складової туристичної інфраструктури Житомирщини з використанням наявного потенціалу пам'яток і об'єктів культурної спадщини; розвиток туристичної інфраструктури; культурно-фестивальна, подієва, виставкова діяльність; проведення навчань, семінарів, форумів тощо для виховання туристичного етикету у працівників сфери обслуговування, розміщення та туризму; розвиток перспективних напрямів повоєнного відновлення сфери туризму, а саме започаткування «воєнного туризму», що включає відвідування історичних місць, стрільба з різних видів зброї; проживання в армійських умовах і участь у програмах військової підготовки, відвідання полігонів, катання на військовій техніці (за участю професійного супроводу та наявності страхового полісу з покриттям ризиків), тощо.

Органи місцевого самоврядування повинні заохочувати інвестиції в туристичну галузь шляхом створення сприятливих умов для діяльності підприємств і організацій. Підтримка підприємництва має сприяти розвитку мережі малих фірм, організацій і підприємств, здатних активізувати структурну перебудову туристичної галузі шляхом ефективного використання природних і рекреаційних ресурсів і об'єктів, вивчення ринку туристичних послуг, оперативного реагування на свої потреби в умовах регульованих ринкових відносин.

Література

1. Андрієць О.С. Цільове використання пам'яток історико-культурної спадщини Житомирщини як передумова розвитку туризму в регіоні. *Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*. Житомир, 2012. С. 173-176.
2. Андрущенко В.Ю. Значення та розвиток територіально-рекреаційної системи завдяки туризму. *Розвиток економічної системи в умовах глобалізації: Матеріали міжн. наук.-практ. конф.* Вінниця, 2014. С. 87-90.
3. Бакурова А.В. Оцінка рекреаційної привабливості регіону. *Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць*. Вип. 183. Том III. Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. С. 617-622.
4. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2001. 395 с.
5. Биркович В. І. Модернізація туристичного та рекреаційного потенціалу регіонів України. *Статистика України*. 2006. № 3 (34). С. 83-86.
6. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг: навч. пос. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова. 2013. 202 с.
7. Виговська Н.Г., Саух І.В. Стратегічний розвиток туристичної галузі в Житомирській області. *Житомир: Вісник ЖДТУ*. 2018. № 2 (84). С. 118-124.
8. Влащенко Н.М. Потенціал санаторно-курортного комплексу: завдання дослідження і розвитку. *Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету*. Економічні науки. Серія «Регіональна економіка». 2008. Випуск 5 (17). Ч.1. С. 21-28.
9. Всесвітня туристична організація: веб-сайт. URL: <http://unwto.org> (дата звернення: 30.07.2023)
10. Гайдук А. Оцінка туристичних ресурсів Львівської області та її практичне застосування. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Сталий розвиток та екологічна безпека (регіональна політика)*. Щорічник наукових праць. Випуск 20. НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2000. С. 200-212.
11. Головне управління статистики у Житомирській області : веб-сайт. URL: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 29.07.2023)
12. Гордієнко П.Л. Стратегічний аналіз: навчальний посібник. Київ: Алерта. 2009. 404 с.
13. Давиденко І.В. Основні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу. Соціально-економічні проблеми сучасності та концепція сталого розвитку в Україні та світі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2014. Ч. 2. С. 49-52.
14. Дунаєвська О.Ф., Козловський О.Ю. Перспективи розвитку релігійного туризму на Житомирщині: веб-сайт. URL: <http://www.geolgt.com.ua/images/stories/zbirnik/vipusk18/v1825.pdf>. (дата звернення: 28.07.2023)
15. Екологічний паспорт Житомирської області: веб.сайт. URL: <http://www.menr.gov.ua/docs/> (дата звернення: 28.07.2023)
16. Жук І.З. Нормативно-правове регулювання діяльності суб'єктів туристичної галузі в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2013. Вип. № 2 (10). С. 23-31.
17. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 2002. № 3-4. С. 27.
18. Коpecь Г.Р. Актуальні проблеми розвитку логістики туризму в Україні. *Логістика*. 2007. № 594. С. 436-441., с. 437
19. Романенко О. Чотири мандрівки Житомирщиною: путівник. Київ: Грані-Т, 2008. 72 с.
20. Семенов В.Ф. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності: монографія. К.: Фенікс, 2008. 201 с.
21. Стратегічне управління корпораціями: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури». 2016. 480 с.
22. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Житомирської області у 2021 році: веб-сайт. URL: <https://menr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Regionalna-dopovid-ZHytomyska-ODA-2021.pdf>
23. Фролова В.Ю. SWOT-аналіз конкурентоспроможності туристичного ринку України. *Вісник БУМіБ*. 2015. № 1. С. 42-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2015_1_10.